

Anna Płońska

ORCID: 0000-0003-1191-7407

Uniwersytet Wrocławski

anna.plonska@uwr.edu.pl

Problematyka odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w świetle węzłowych założeń projektowanych zmian ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*

Artykuł nadesłany: 21.12.2018; artykuł zaakceptowany: 10.09.2019

Kody klasyfikacji JEL: K29

Keywords: collective entity, quasi-criminal liability, financial penalty, amendment, Act on the Liability of Collective Entities for Acts Prohibited under the Threat of Penalty

Abstract

The issue of collective entities' liability in the light of crucial assumptions of proposed amendments to the Act on the Liability of Collective Entities for Acts Prohibited under the Threat of Penalty

Pursuant to the Act of 28 October 2002 — Act on the Liability of Collective Entities for Acts Prohibited under the Threat of Penalty, a new category of liability was introduced into the Polish criminal law system. There is no doubt that in certain cases the need to punish collective entities is justified and even necessary. However, after more than 15 years of the above-mentioned Act being in force, due to the low effectiveness of its regulations regarding collective entities' responsibility, its amendment becomes advisable. Although at the time of writing this article, work on the amendment of the provisions on collective entities' liability is still in progress, the main assumptions of proposed legislative changes deserve attention. The key idea of the proposed changes is to increase the efficiency of sanctioning collective entities, especially in cases of fiscal and economic

* Stan prawny na 3 grudnia 2018 roku.

offences. This article aims at a general overview of the proposed changes in the light of current regulations, in terms of the new collective entity legal definition and the principles of its liability, including penalties.

Wstęp

Z uwagi na coraz częściej podnoszoną w praktyce problematykę niewystarczającej efektywności egzekwowania odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary projektodawca staje przed trudnym zadaniem znowelizowania przepisów w tym zakresie. Artykuł ma na celu przybliżenie czytelnikowi projektowanych obecnie zmian ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary w odniesieniu między innymi do proponowanej modyfikacji definicji legalnej podmiotu zbiorowego i nowych zasad jego odpowiedzialności, w tym proponowanych zmian w zakresie kar.

Geneza koncepcji odpowiedzialności podmiotów zbiorowych i ich karania sięga anglosaskiego systemu prawnego z XVIII wieku (Nita, 2003, 40). W Polsce ustawa z dnia 28 października 2002 roku o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 703, 1277; dalej: u.o.p.z.), która weszła w życie 28 listopada 2003 roku, wprowadziła do porządku prawnego nowy rodzaj odpowiedzialności (Szczepaniak, 2004, 81). Wskazany akt prawny określa zarówno zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione jako przestępstwa lub przestępstwa skarbowe, jak i zasady postępowania w przedmiocie owej odpowiedzialności.

W zasadzie od samego początku omawiana ustawa wzbudzała i nadal wzbudza wiele kontrowersji (Ondrysz, 2006, 89). Nie ulega wątpliwości, że w kontekście ciągłych przemian życia społecznego, politycznego i gospodarczego unormowania prawne podlegają ciągłej ewolucji. Zadaniem zaś ustawodawcy jest poszukiwanie skutecznych instrumentów zwalczających się zjawisk społecznie szkodliwych, odchodzących nawet od dotychczasowych, tradycyjnych zasad prawa karnego, do których zaliczana jest quasi-karna odpowiedzialność podmiotów zbiorowych (Czyżak, 2004, 54). Sama potrzeba karania podmiotów zbiorowych jest bezsporna, niemniej jednak z uwagi na małą efektywność regulacji w tym zakresie niezbędne staje się znowelizowanie aktualnie obowiązujących przepisów. Węzłowymi założeniami projektu proponowanych zmian są między innymi: poszerzenie podstaw odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, rezygnacja z wymogu uprzedniego uzyskania prejudykatu, a także znaczne podwyższenie wysokości kary finansowej i wprowadzenie nowej kary w postaci rozwiązania podmiotu zbiorowego. Proponowane zmiany w dalszym ciągu nadają odpowiedzialności podmiotów zbiorowych charakter odpowiedzialności represyjnej, zbliżony do odpowiedzialności karnej, z zastrzeżeniem odpowiedzialności finansowej odszkodowawczej za czyny zabronione, z których podmiot zbiorowy osiągnął korzyść, która jest z kolei zbliżona do odpowiedzialności cywilnej (*Uzasadnienie...*, 2018, 4).

1. Definicja legalna podmiotu zbiorowego i zasady jego odpowiedzialności

Podmiot zbiorowy, na mocy obecnie obowiązującego art. 2 ust. 1 u.o.p.z., definiowany jest jako osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, z wyłączeniem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków. Zgodnie z art. 2 ust. 2 u.o.p.z. podmiotem zbiorowym w rozumieniu ustawy są również spółka handlowa z udziałem Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub związki takich jednostek, spółka kapitałowa w organizacji, podmiot w stanie likwidacji oraz przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, a także zagraniczna jednostka organizacyjna.

W doktrynie podnoszone są głosy krytyczne w odniesieniu do przytoczonej definicji. Przykładowo P. Piątek wskazuje na wadliwość redakcji art. 2 ust. 2 u.o.p.z., sygnalizując, że ów przepis nie tyle rozszerza katalog podmiotów zbiorowych z art. 2 ust. 1 u.o.p.z., ile raczej precyzuje ten katalog w celu wyeliminowania ewentualnych wątpliwości interpretacyjnych. Tymczasem użycie w przepisie wyrażenia „również” sugeruje, że oprócz podmiotów wyliczonych w ust. 1 także te wskazane w ust. 2 ponoszą odpowiedzialność na gruncie u.o.p.z. Takie zaś założenie stoi w sprzeczności z wynikami wykładni art. 2 ust. 1–2 (Piątek, 2008, 27–28).

Represyjna odpowiedzialność podmiotu zbiorowego ma charakter odpowiedzialności własnej, która może być przypisana w wypadku spełnienia ustawowo określonych przesłanek (Grzegorzczuk, 2007, 30). Jako że podmiot zbiorowy na gruncie unormowań u.o.p.z. ponosi odpowiedzialność w związku z czynem będącym zachowaniem osoby fizycznej, jego odpowiedzialność nie cechuje się samodzielnością i ma charakter pochodny. Wtórny charakter tejże odpowiedzialności oznacza, że jej podstawą nie jest wyczerpanie przez podmiot zbiorowy znamion czynu zabronionego ujętych w określonej normie prawa karnego typizującej przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego nie jest również odpowiedzialnością karną *sensu stricto* (Filar, 2006, 41). Specyfika odpowiedzialności podmiotu zbiorowego sprowadza się zatem do odpowiedzialności za zachowanie określonej ustawowo osoby fizycznej, które przyniosło lub mogło mu przynieść korzyść, chociażby niemajątkową. Wspomnianą wcześniej osobą fizyczną może być:

- osoba, która działała w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego w ramach uprawnienia lub obowiązku do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub wykonywania kontroli wewnętrznej albo przy przekroczeniu tego uprawnienia lub niedopełnieniu tego obowiązku;

- osoba dopuszczona do działania w wyniku przekroczenia uprawnień lub niedopełnienia obowiązków przez wspomnianą powyżej osobę;

- osoba działająca w imieniu lub w interesie podmiotu zbiorowego, za zgodą lub wiedzą osoby, o której mowa powyżej;

— osoba będąca przedsiębiorcą, który bezpośrednio współdziała z podmiotem zbiorowym w realizacji celu prawnie dopuszczalnego.

Na gruncie aktualnie obowiązującego art. 4 u.o.p.z. podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności, jeżeli fakt popełnienia czynu zabronionego wymienionego w art. 16 u.o.p.z. przez określoną w art. 3 u.o.p.z. osobę został potwierdzony prawomocnym wyrokiem skazującym tę osobę, wyrokiem warunkowo umarzającym wobec niej postępowanie karne albo postępowanie w sprawie o przestępstwo skarbowe, orzeczeniem o udzielenie tej osobie zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności albo orzeczeniem sądu o umorzeniu przeciwko niej postępowania z powodu okoliczności wyłączającej ukaranie sprawcy.

Takie rozwiązanie spotkało się w doktrynie z dezaprobatą głównie ze względu na wyłączenie z koncepcji odpowiedzialności podmiotów zbiorowych możliwości pociągnięcia takiego podmiotu do odpowiedzialności w wypadku trudności z ukaraniem bezpośredniego sprawcy (Ziomek, 2005, 31).

Ponadto pociągnięcie podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony pod groźną kary nie jest możliwe bez przypisania mu swoistego zawinienia. Unormowania art. 5 u.o.p.z. statuuje przesłanki tak zwanej winy w wyborze, winy w nadzorze i winy w organizacji, na których podstawie podmiot zbiorowy podlega odpowiedzialności, jeżeli do popełnienia czynu zabronionego doszło w wyniku co najmniej braku należytej staranności w wyborze określonej w art. 3 pkt 2 lub 3 u.o.p.z. osoby fizycznej lub co najmniej braku należytego nad nią nadzoru ze strony organu lub przedstawiciela podmiotu zbiorowego czy też w wyniku niezapewniającej uniknięcia popełnienia przez osobę, o której mowa w art. 3 pkt 1 lub 3a u.o.p.z., czynu zabronionego organizacji działalności podmiotu zbiorowego, w sytuacji gdy mogło je zapewnić zachowanie przez organ lub przedstawiciela podmiotu zbiorowego należytej staranności, wymaganej w danych okolicznościach. Niemniej jednak wykazanie winy podmiotu zbiorowego w praktyce okazuje się wielce problematyczne na przykład w wypadku wdrożenia przez podmiot zbiorowy prawidłowo skonstruowanego systemu *criminal compliance*, świadczącego o stworzeniu ram organizacyjnych mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw w przedsiębiorstwie (Krawczyk, Gisman, 2015, 7).

2. Efektywność sankcjonowania podmiotów zbiorowych w świetle danych statystycznych

W uzasadnieniu do projektu ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z dnia 22 października 2018 roku czytamy, że głównym jej założeniem jest zwiększenie efektywności narzędzi służących do sankcjonowania podmiotów zbiorowych, w szczególności w przypadku poważnej przestępczości gospodarczej i skarbowej. Efektywność regulacji w zakresie

odpowiedzialności podmiotów zbiorowych wynika bowiem z wiążących Polskę zobowiązań międzynarodowych, podczas gdy liczba prowadzonych wobec nich spraw jest nieduża (w 2013 roku — 26 spraw, w 2014 roku — 31 spraw, a w 2015 roku — jedynie 14 spraw) (*Uzasadnienie...*, 2018, 1).

Tabela 1. Prawomocne orzeczenia wobec podmiotów zbiorowych w latach 2006–2016

Lata	Kara zasadnicza								Środki karne		
	Ogółem	Wymiar kary pieniężnej							Podanie wyroku do wiadomości publicznej	Przepadek korzyści majątkowej	Przepadek równowartości przedmiotów
		1000 zł	1500 zł	2000 zł	3000 zł	5000 zł	10 000 zł	12 000 zł			
2006	6	5	-	-	-	-	-	1	3	-	-
2007	11	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	4	-	-
2008	9	6	-	-	2	-	1	-	-	-	-
2009	5	2	-	2	-	1	-	-	-	-	-
2010	14	8	2	2	2	-	-	-	-	4	-
2011	5	3	1	1	-	-	-	-	-	-	-
2012	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
2013	3	-	-	1	1	1	-	-	-	-	1
2014	8	6	-	1	-	1	-	-	-	-	-
2015	3	2	-	-	-	1	-	-	-	2	-
2016	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Źródło: Warchoł (2018).

Co więcej, jak obrazuje tabela 1, w latach 2006–2016 odnotowano 66 prawomocnych orzeczeń wobec podmiotów zbiorowych. Przy czym połowę wymierzonych kar stanowiła kara finansowa w wysokości 1000 zł, najwyższą zaś wymierzoną wobec jednego podmiotu zbiorowego karą była grzywna w wysokości 12 tys. zł. Ponadto jedynie siedem razy zastosowano środek karny w postaci podania wyroku do publicznej wiadomości, a w sześciu sprawach oprócz kary finansowej orzekano przepadek korzyści majątkowej. Tylko raz zastosowano przepadek równowartości przedmiotów.

Analiza przytoczonych danych, prezentujących praktyczny wymiar sankcjonowania odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, bez wątpienia wskazuje na stosunkowo niską efektywność aktualnych regulacji i uzasadnia, a wręcz obliuguje do podjęcia prac legislacyjnych w zakresie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Po kilkunastu latach od wejścia w życie u.o.p.z. zauważalne, a zarazem pożądane stało się dokonanie istotnych zmian mających na celu zwiększenie efektywności narzędzi służących do sankcjonowania podmiotów zbiorowych.

3. Definicja legalna podmiotu zbiorowego i zasady jego odpowiedzialności w świetle projektu zmian ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary

Proponowane założenia, którymi kieruje się projektodawca, wprowadzają zasadnicze zmiany, spośród których należy przede wszystkim wymienić: rozszerzenie podstaw odpowiedzialności podmiotów zbiorowych o ich własne zachowania wyczerpujące znamiona czynu zabronionego oraz zniesienie wymogu wcześniejszego uzyskania prejudykatu, to jest wyroku potwierdzającego popełnienie czynu zabronionego przez osobę fizyczną (wyrok skazujący).

Rozważania na temat projektowanych zmian w zakresie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych należy rozpocząć od zauważenia znacznego poszerzenia zakresu przedmiotowego ustawy. Projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z dnia 22 października 2018 roku w art. 1 ust. 1 zakłada bowiem, że ustawa nie tylko będzie określała zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, lecz także ich odpowiedzialność w związku z osiągnięciem korzyści majątkowej z czynu zabronionego pod groźbą kary jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe oraz odpowiedzialność związaną z działaniami wobec osób sygnalizujących nieprawidłowości. Dodatkowo art. 1 ust. 2 stanowi, iż projektowana ustawa będzie określała również zasady i tryb postępowania, kary i środki orzekane wobec podmiotów zbiorowych. Według zaś norm jurysdykcyjnych ujętych w projektowanym art. 3 u.o.p.z. będzie stosowana wobec podmiotu zbiorowego mającego siedzibę lub prowadzącego działalność na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak też podmiotu zbiorowego mającego siedzibę lub prowadzącego działalność gospodarczą za granicą, o ile czyn zabroniony stanowiący podstawę odpowiedzialności został popełniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub stanowiący znamię czynu zabronionego skutek wystąpił na jej terytorium, lub czyn zabroniony był skierowany przeciwko jej interesom bądź interesom obywatela polskiego, polskiej osoby prawnej albo polskiej jednostki niemającej osobowości prawnej. Odnosi się to zatem zarówno do krajowych podmiotów zbiorowych, jak i do zagranicznych podmiotów zbiorowych przy spełnieniu wskazanych przesłanek.

Bez zmian pozostanie wyrażona w art. 5 u.o.p.z. (art. 4 projektowanej ustawy) zasada, zgodnie z którą odpowiedzialność podmiotu zbiorowego albo jej brak nie włącza odpowiedzialności cywilnej za wyrządzoną szkodę, odpowiedzialności administracyjnej ani indywidualnej odpowiedzialności karnej sprawcy czynu zabronionego.

W założeniu projektodawcy zmianie ulegnie jednak definicja podmiotu zbiorowego, którym w nowym brzmieniu art. 2 pkt 1 u.o.p.z. ma być

osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, w tym również spółka handlowa z udziałem Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub związku takich jednostek, spółka kapitałowa w organizacji, podmiot w stanie likwidacji oraz przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, z wyłączeniem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków.

Dodatkowo projektowana ustawa wprowadza w art. 2 pkt 1 definicję czynu zabronionego rozumianego jako „czyn zabroniony przez ustawę pod groźbą kary jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe”, co stanowi odejście od definicji podstawowej wyrażonej w art. 115 § 1 k.k. Ponadto projektodawca odchodzi od wskazania określonego katalogu przestępstw wiążących się z odpowiedzialnością podmiotu zbiorowego przewidzianego w obecnie obowiązującej u.o.p.z.

Według założenia projektodawcy nowe brzmienie unormowań ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych ma zagwarantować całościowe uregulowanie wszelkich sytuacji faktycznych mogących doprowadzić do wykreowania czynu zabronionego przez podmiot zbiorowy. Projektodawca zakłada wprowadzenie poszerzonej odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, opierając się jednocześnie na koncepcjach quasi-winy własnej podmiotu zbiorowego oraz tak zwanej winy anonimowej (*Uzasadnienie...*, 2018, 4). Podstawowa zasada odpowiedzialności podmiotu zbiorowego wyrażona w art. 5 ust. 1 projektowanej ustawy wskazuje, iż ponosi on odpowiedzialność za czyn zabroniony, którego znamiona zostały wyczerpane przez działanie lub zaniechanie bezpośrednio pozostające w związku z prowadzoną przez niego działalnością. Warunek zaś tejże odpowiedzialności stanowi wyczerpanie znamion czynu zabronionego wskutek: działania lub zaniechania organu; umyślnego działania lub zaniechania członka organu; bądź niezachowania przez podmiot zbiorowy ostrożności wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia czynu zabronionego można było przewidzieć.

Artykuł 6 ust. 1 projektowanej ustawy przewiduje ponadto odpowiedzialność podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony pozostający bezpośrednio w związku z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą w przypadkach, gdy został popełniony przez: uprawnioną do jego reprezentowania, podejmowania w jego imieniu decyzji lub sprawowania nadzoru osobę fizyczną (w związku z jej działaniem w interesie lub na rzecz tego podmiotu); osobę fizyczną dopuszczoną do działania wskutek nadużycia uprawnień organu, członka organu lub wskazaną powyżej osobę; czy też przez pracownika podmiotu zbiorowego w związku z wykonywaniem na jego rzecz świadczenia pracy. Jeśli natomiast podmiot zbiorowy, choćby pośrednio, osiągnął z czynu zabronionego korzyść majątkową, na mocy art. 6 ust. 2 projektowanej u.o.p.z. będzie odpowiadać także w wypadku popełnienia czynu zabronionego przez sprawcę będącego podwykonawcą albo innym przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną (przy założeniu, że czyn zabroniony pozostawał w związku z wykonywaniem umowy zawartej między nim a podmiotem zbiorowym) oraz przez pracownika albo osobę upoważnioną do działania w interesie lub na rzecz przedsiębiorcy niebędącego osobą fizyczną (przy tożsamym za-

łożeniu). Projektodawca dodatkowo warunkuje taką odpowiedzialność przesłanką po stronie organu, członka lub określonej w ust. 1 osoby, jeżeli wiedziała lub przy zachowaniu ostrożności wymaganej w danych okolicznościach mogła się dowiedzieć, że ujęte w ust. 2 osoby będą usiłowały popełnić lub popełniły czyn zabroniony, lub że u przedsiębiorcy niebędącego osobą fizyczną wystąpiły określone ustawowo (w art. 6 ust. 4 projektowanej u.o.p.z.) nieprawidłowości. Według projektowanej ustawy bez zmian pozostają przesłanki odnoszące się do winy w nadzorze, winy w wyborze oraz winy w organizacji.

Projekt ustawy w zakresie rozszerzenia przesłanek odpowiedzialności podmiotu zbiorowego w art. 7 wskazuje, że podmiot zbiorowy będzie podlegał odpowiedzialności również wówczas, gdy wystąpi: okoliczność wyłączająca odpowiedzialność karną sprawcy czynu zabronionego; śmierć sprawcy; umorzenie postępowania w związku z niewykryciem sprawcy; zawieszenie postępowania w sprawie, w której niemożliwe jest ujęcie oskarżonego lub oskarżony nie może brać w nim udziału z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby. Projektodawca przewiduje również odpowiedzialność podmiotu zbiorowego za czyn zabroniony będący zachowaniem kolektywnym, popełnionym przez działanie lub zaniechanie wielu organów albo osób wskazanych w art. 6 ust. 1–2, w wypadku zmiany składu osobowego organu od czasu popełnienia czynu zabronionego, a także gdy nie ustalono tożsamości pracownika, o którym mowa w art. 5 ust. 2 i art. 6 ust. 1 lub 2, przedsiębiorcy lub osoby, która dopuściła sprawcę do działania. W zakresie pozostałych zasad odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, nieuregulowanych w projekcie u.o.p.z., projekt ustawy odsyła do unormowań części ogólnej ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.).

4. Projektowane zmiany w zakresie kar orzekanych wobec podmiotów zbiorowych

Za nieefektywny z uwagi na niemożliwość dostosowania rodzaju kary do charakteru przewinienia oraz niewielki stopień dolegliwości projektodawca uznał również system kar i środków karnych stosowanych wobec podmiotów zbiorowych. Kluczowe zmiany projektowane w tym zakresie polegają na znacznym zaostrzeniu dotychczasowej kary pieniężnej w wysokości od 1 tys. do 5 mln zł, nie wyższej jednak niż 3% przychodu osiągniętego w roku obrotowym, w którym popełniono czyn zabroniony, do wysokości od 30 tys. do 30 mln zł, co stanowi 6-krotny wzrost górnej granicy tej kary i aż 30-krotny wzrost jej dolnej granicy, przy jednoczesnej rezygnacji z dodatkowego progu górnej granicy kary finansowej, odnoszącego się do odsetka przychodu z roku, w którym czyn zabroniony został popełniony. Ponadto, zgodnie z założeniami projektu, wprowadzona zostanie nowa kara w postaci rozwiązania podmiotu zbiorowego (art. 15 projektowanej ustawy).

Wnioski

Podsumowując, należy zdecydowanie uznać, że idea wprowadzenia zmian w zakresie zasad odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary zasługuje na aprobatę. Efektywność regulacji w tym zakresie jest kluczowa z uwagi na zobowiązania międzynarodowe wynikające z wiążących Polskę instrumentów prawnych Unii Europejskiej, Rady Europy oraz Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). Ze względu na szczególną specyfikę odpowiedzialności podmiotów zbiorowych zajmuje ona wyjątkowe miejsce w szeroko pojętym systemie prawa w Polsce. Nie ulega wątpliwości, że obecnie obowiązujące przepisy w zakresie odpowiedzialności podmiotów zabronionych za czyny zabronione pod groźbą kary, z uwagi na niewystarczającą efektywność w ich stosowaniu, wymagają istotnych modyfikacji.

Założonym celem penalnym aktualnie projektowanych zmian jest wprowadzenie jako zasady odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za najpoważniejsze czyny zabronione, to jest wszystkie przestępstwa lub przestępstwa skarbowe. Projektodawca opiera również propozycje zmian na podnoszonej przez OECD potrzebie wyeliminowania wymogu prejudykatu jako warunku wstępnego odpowiedzialności podmiotu zbiorowego jako podstawowej bariery w efektywności odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w Polsce (*Uzasadnienie...*, 2018, 9). Z założenia na przykład sam fakt popełnienia czynu zabronionego, nawet bez konieczności ustalenia określonego sprawcy, ma się przyczynić do zwiększenia skuteczności sankcjonowania podmiotów zbiorowych (rzecz jasna przy spełnieniu wielu innych przesłanek ustawowych).

Jakkolwiek projektowane zmiany w zakresie zasad odpowiedzialności podmiotu zbiorowego są swoistą rewolucją w polskim systemie prawnym, a ich wpływ na zwiększenie efektywności ścigania podmiotów zbiorowych dopiero z czasem będzie możliwy do zweryfikowania, to na tle proponowanych zmian rodzą się pytania, czy nowe przesłanki odpowiedzialności podmiotów zbiorowych będą rzeczywiście miały przełożenie na spodziewane efekty, między innymi w postaci stworzenia bardziej wydajnych narzędzi dla organów ścigania, służących pociąganiu do odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. Wydaje się, że w niektórych miejscach są one nieprecyzyjne, co może przysparzać trudności interpretacyjnych. Nadal pozostaje też problematyczną kwestią, a zarazem konieczną do pociągnięcia podmiotu zbiorowego przesłanką przypisanie mu swoistego rodzaju winy (w nadzorze, w wyborze czy też w organizacji). Pomimo bowiem tożsamości nazwy wina podmiotu zbiorowego nie jest tożsama z winą osoby fizycznej (Zalewski, 2017, 395). Co więcej, wydaje się, że propozycje zmian w zakresie kar są zbyt daleko idące. Ciężko znaleźć uzasadnienie do tak znacznego podwyższenia zarówno dolnej, jak i górnej granicy kary finansowej. Uwaga ta była podnoszona już na etapie prac projektowych i została uwzględniona przez uzupełnienie dyrektyw wymiaru kary oraz dyrektyw oceny nieprawidłowości. Nie rozwiewa to jednak

wątpliwości co do surowości proponowanego ustawowego zagrożenia karą finansową i późniejszego ewentualnego stosowania tak surowych sankcji w praktyce.

Bibliografia

- Czyżak, M. (2004). Karnoadministracyjne, karnoskarbowe i quasi-karne formy odpowiedzialności podmiotów zbiorowych. *Wojskowy Przegląd Prawniczy*, 1, 38–54.
- Filar, M. (2006). W M. Filar (red.), *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary* (41–42). Toruń: Dom Organizatora.
- Grzegorezyk, T. (2007). Podmiot zbiorowy jako quasi-strona postępowania karnego i karnego skarbowego. *Przegląd Sądowy*, 2, 30–43.
- Krawczyk, A., Gisman, A. (2015). *Criminal compliance* jako środek zapobiegania odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary. *Monitor Prawa Handlowego*, 1. Data dostępu: 21.12.2018, <http://czasopisma.beck.pl/monitor-prawa-handlowego/artukul/emcriminal-complianceem-jako-srodek-zapobiegania-odpowiedzialnosci-podmiotow-zbiorowych-za-czyny-zabronione-pod-grozba-karyl/>.
- Nita, B. (2003). Materialnoprawne i procesowe założenia ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, cz. 1. *Radca Prawny*, 5, 36–47.
- Ondrysz, K. (2006). Przesłanki odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary — po nowelizacji. *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*, 20, 89–105.
- Piątek, P. (2008). Definicja legalna podmiotu zbiorowego podlegającego odpowiedzialności za czyny zabronione pod groźbą kary. *Palestra*, 1–2, 25–37.
- Projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych z dnia 22 października 2018 r.* (22.10.2018). Data dostępu: 2.12.2018. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12312062/12511931/dokument367454.pdf>.
- Szczepaniak, R. (2004). W sprawie wykładni przepisów ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych (uwagi cywilisty). *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych*, 1, 81–102.
- Uzasadnienie do projektu ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary z dnia 22 października 2018 r.* (22.10.2018). Data dostępu: 3.12.2018, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12312062/12511931/dokument367454.pdf>.
- Warchoła, M. (13.03.2018). *Ocena skutków regulacji*. Data dostępu: 7.11.2018, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12312062/katalog/12511889#12511889>.
- Zalewski, W. (2017). Odpowiedzialność podmiotu zbiorowego w prawie karnym — w poszukiwaniu racjonalności. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 37, 389–404.
- Ziomek, L. (2005). Materialnoprawne aspekty odpowiedzialności podmiotów zbiorowych w świetle orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. *Wojskowy Przegląd Prawniczy*, 2, 13–33.